

ไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก : เศรษฐกิจฐานชีวภาพที่ยั่งยืน

รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวัดี พรหมน้อย

รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวดี พรหมน้อย

คำนิยาม

หนังสือเรื่อง “ไถ่เชียวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก: เศรษฐกิจฐานชีวภาพที่ยั่งยืน” ที่รองศาสตราจารย์ ดร.สิริวดี พรหมน้อย ได้รวบรวมข้อมูลในเรื่องไถ่พื้นเมืองไทยในหนังสือนี้ นับว่าเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาหาความรู้เรื่องไถ่พื้นเมืองไทยเป็นอย่างดี โดยเฉพาะหนังสือนี้ที่เน้นไถ่เชียวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก ซึ่งเป็นไถ่สายพันธุ์เชียวหางดำเป็นสัตว์ประจำถิ่นและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพราะเป็นไถ่ที่พระยาพิชัยดาบหักใช้เป็นไถ่ชนในการต่อสู้เพื่อเอาชนะศึกศัตรูมาแล้ว

การส่งเสริมงานวิจัยเพื่อพัฒนาสายพันธุ์ไก่เขี้ยวพาลีพระยาพิชัยดาบหักด้วยลักษณะสัณฐานวิทยาและลักษณะทางพันธุกรรมที่ถูกต้อง นับได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อผู้ประกอบการธุรกิจของเกษตรกรและผู้ประกอบการที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจของท้องถิ่นและประเทศจากฐานชีวภาพ หนังสือนี้ได้รวบรวมข้อมูลเชิงวิชาการในด้านต่าง ๆ ของไก่เขี้ยวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก จึงเป็นแหล่งข้อมูลที่ดีสำหรับผู้สนใจศึกษาหาความรู้และใช้ประโยชน์ต่อไป

~~Handwritten signature~~

(รองศาสตราจารย์ ดร.พินิติ รตะนานุกูล)
นายกสภามหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์

คำนำ

หนังสือ **ไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก : เศรษฐกิจฐานชีวภาพที่ยั่งยืน** เล่มนี้ ข้าพเจ้าต้องการให้ผู้เลี้ยงไก่พื้นเมืองไทยและผู้สนใจได้ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับไก่พื้นเมืองไทยที่นับว่าเป็นสินทรัพย์และมรดกไทย ไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหักที่เป็นสัตว์พันธุกรรมประจำถิ่น เพื่อให้ผู้เลี้ยงไก่และผู้สนใจได้ทราบถึงลักษณะทางด้านชีววิทยาทั้งลักษณะภายนอกที่เฉพาะเจาะจง และความหลากหลายทางพันธุกรรม การเลี้ยงด้วยมาตรฐานฟาร์ม ตลอดจนการประกอบการและจัดการธุรกิจเพื่อนำสู่การสร้างโอกาสและความท้าทายการพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานความหลากหลายทางชีวภาพของไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก หวังว่าหนังสือไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก : เศรษฐกิจฐานชีวภาพที่ยั่งยืนเล่มนี้ จะเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนไทยได้ตระหนักและช่วยกันอนุรักษ์ไก่พื้นเมืองไทยทราบถึงประวัติและความเป็นมาของไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหักที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณี รวมถึงการสร้างมูลค่าเชิงเศรษฐกิจจากสัตว์อัตลักษณ์และมีลักษณะทางพันธุกรรมที่ถูกต้องตามลักษณะประจำพันธุ์ (ออดมัทศนีย์) สู่การสร้างเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพของประเทศได้อย่างยั่งยืน

รองศาสตราจารย์ ดร. ลีรวดี พรหมน้อย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	ข
สารบัญภาพ	ง
สารบัญตาราง	ช
บทที่ 1 ไก่พื้นเมืองไทย สุนทรีย และมรดกไทย	1
1.1 ความเป็นมาของไก่พื้นเมืองไทย	1
1.2 วัตถุประสงค์การเลี้ยงไก่พื้นเมืองไทย	4
1.3 ลักษณะประจำพันธุ์ไก่พื้นเมืองไทย	6
1.4 สายพันธุ์ไก่พื้นเมืองไทย	15
1.5 สถานการณ์ไก่พื้นเมืองของประเทศไทย	22
เอกสารอ้างอิง	27
บทที่ 2 ไก่เขี้ยวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก พันธุกรรมสัตว์ประจำถิ่น	29
2.1 ประวัติศาสตร์ของพระยาพิชัยดาบหัก	30
2.2 ประวัติความเป็นมาไก่เขี้ยวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก	32
2.3 ลักษณะประจำพันธุ์ (อุดมทัศน์) ของไก่เขี้ยวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก	34
2.4 การศึกษาความหลากหลายทางพันธุกรรมของไก่เขี้ยวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก	41
เอกสารอ้างอิง	51
บทที่ 3 การเลี้ยงไก่เขี้ยวพาลีพระยาพิชัยดาบหักเพื่อยกระดับเศรษฐกิจฐานชีวภาพ	55
3.1 การเตรียมตัวก่อนเลี้ยงไก่เขี้ยวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก	55
3.2 การเลี้ยงไก่เขี้ยวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก	56
3.3 มาตรฐานฟาร์มไก่พื้นเมือง	64

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
3.4 ความปลอดภัยทางชีวภาพของฟาร์มสัตว์ปีก	69
3.5 กรณีศึกษาการเลี้ยงและมาตรฐานฟาร์มไก่ไข่ของฟาร์มพระยาพิชัยดาบหัก	71
3.6 สนทนากับเกษตรกรผู้เลี้ยงไก่ไข่ของฟาร์มพระยาพิชัยดาบหัก	84
เอกสารอ้างอิง	89
บทที่ 4 การประกอบการและการจัดการธุรกิจไก่ไข่ของฟาร์มพระยาพิชัยดาบหัก	91
4.1 โซ่อุปทาน	91
4.2 โมเดลการวิเคราะห์ห่วงโซ่อุปทานธุรกิจ	93
4.3 บริบทการดำเนินธุรกิจไก่ไข่ของฟาร์มพระยาพิชัยดาบหัก	94
4.4 รูปแบบการจัดการโซ่อุปทานธุรกิจของไก่ไข่ของฟาร์มพระยาพิชัยดาบหัก	97
4.5 ต้นทุนและผลตอบแทนการเลี้ยงไก่ไข่ของฟาร์มพระยาพิชัยดาบหัก	112
เอกสารอ้างอิง	118
บทที่ 5 โอกาสและความท้าทายการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพไก่ไข่ของฟาร์มพระยาพิชัยดาบหัก	119
5.1 เศรษฐกิจชีวภาพ	120
5.2 การพัฒนาไก่ไข่ของฟาร์มพระยาพิชัยดาบหักที่ผ่านมา	122
5.3 แนวทางการสร้างเศรษฐกิจชีวภาพไก่ไข่ของฟาร์มพระยาพิชัยดาบหัก	126
เอกสารอ้างอิง	136
บรรณานุกรม	137
ดัชนี	145
Index	151
ประวัติผู้เขียน	155

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ตัวอย่างลักษณะสีขนประเภทต่าง ๆ ของไก่เหลืองหางขาว	7
2	ส่วนประกอบต่าง ๆ ของไก่พื้นเมืองที่ใช้ในการกำหนดลักษณะประจำพันธุ์	8
3	ไก่เหลืองหางขาว ก. เพศผู้ ข. เพศเมีย	16
4	ไก่ประดู่หางดำ ก. เพศผู้ ข. เพศเมีย	17
5	ไก่เขียวหางดำ ก. เพศผู้ ข. เพศเมีย	18
6	ไก่ทองแดง ก. เพศผู้ ข. เพศเมีย	18
7	ไก่ซี ก. เพศผู้ ข. เพศเมีย	19
8	ไก่เทาหางขาว ก. เพศผู้ ข. เพศเมีย	20
9	ไก่นกแดง ก. เพศผู้ ข. เพศเมีย	20
10	ไก่นกกรด เพศผู้	21
11	ไกลายหางขาว ก. เพศผู้ ข. เพศเมีย	22
12	ปริมาณไก่พื้นเมืองของประเทศไทยแยกตามภาคต่าง ๆ	23
13	สถิติผู้เลี้ยงไก่พื้นเมืองของประเทศไทยแยกตามภาคต่าง ๆ	24
14	อนุสาวรีย์พระยาพิชัยดาบหัก ณ บ้านห้วยคา อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์	32
15	ไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก (ก) เพศผู้ (ข) เพศเมีย	35
16	ลักษณะประจำพันธุ์ไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก (เพศผู้)	40
17	ลักษณะประจำพันธุ์ไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก (เพศเมีย)	40
18	แผนภูมิวิวัฒนาการชาติพันธุ์ (Phylogenetic tree) แสดงความหลากหลายทางพันธุกรรมด้วยยีน Cytochrome b ของไก่พื้นเมือง (<i>Gallus gallus</i>) เปรียบเทียบกับ Outgroup (<i>Gallus varius</i>) และทดสอบความเชื่อมั่นด้วย Bootstrap จำนวน 1,000 ซ้ำ	44

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
19	แผนภูมิวิวัฒนาการชาติพันธุ์แสดงความหลากหลายทางพันธุกรรมด้วย ยีน Cytochrome b ของไก่เขียวพาลี และทดสอบความเชื่อมั่นด้วย Bootstrap จำนวน 1,000 ซ้ำ	47
20	ลักษณะประจำพันธุ์ไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหักสัตว์ประจำถิ่นของ จังหวัดอุดรดิตถ์	49
21	การเลี้ยงปล่อยตามธรรมชาติ	58
22	การเลี้ยงแบบกึ่งขังกึ่งปล่อย	59
23	การเลี้ยงแบบขังเล้า	60
24	การเลี้ยงแบบขังกรงในลักษณะฟาร์ม	60
25	แนวปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีเพื่อยกระดับมาตรฐานสินค้าเกษตร ไก่พื้นเมือง ด้วยมาตรฐานการปฏิบัติทางการเกษตรที่ดีสำหรับฟาร์ม สัตว์ปีกและหลักการความปลอดภัยทางชีวภาพสำหรับฟาร์มสัตว์ปีก	71
26	กรอบแนวคิดการยกระดับมาตรฐานฟาร์มไก่พื้นเมืองด้วยมาตรฐาน GAP และ GFM	74
27	ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการดำเนินการตามข้อกำหนดมาตรฐานฟาร์ม ของผู้เลี้ยงแต่ละประเภท	77
28	การเปรียบเทียบผลก่อนและหลังการดำเนินการเข้าสู่มาตรฐาน GFM จำแนกตามข้อกำหนดทั้ง 8 ด้าน	79
29	การออกแบบโรงเรือนเลี้ยงไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหักของ ผู้ประกอบการตามข้อกำหนดมาตรฐานฟาร์ม	80
30	สภาพก่อนและหลังโรงเรือนเลี้ยงไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหักตาม ข้อกำหนดพื้นที่เลี้ยงไก่พื้นเมืองและโครงสร้าง	80
31	สภาพก่อนและหลังโรงเรือนเลี้ยงไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหักตาม ข้อกำหนดการจัดการโรงเรือนและอุปกรณ์	81

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
32	สภาพก่อนและหลังโรงเรือนเลี้ยงไก่ไข่ชาวพาสีพระยาพิชัยดาบหักตามข้อกำหนดพื้นที่เลี้ยงไก่ ป้องกันการติดเชื้อ	81
33	สภาพก่อนและหลังโรงเรือนเลี้ยงไก่ไข่ชาวพาสีพระยาพิชัยดาบหักตามข้อกำหนดการจัดการสถานที่เก็บอาหารไก่	82
34	สภาพโรงเรือนเลี้ยงไก่ไข่ชาวพาสีพระยาพิชัยดาบหักตามข้อกำหนดการจัดการ การให้น้ำไก่	82
35	สภาพโรงเรือนเลี้ยงไก่ไข่ชาวพาสีพระยาพิชัยดาบหักตามข้อกำหนดการทำความสะอาดโรงเรือนและอุปกรณ์	83
36	คุณไกรสร สังข์มูล ผู้ประกอบการฟาร์มสัตว์ปีกที่เลี้ยงไก่ไข่ชาวพาสีพระยาพิชัยดาบหัก	84
37	ผลตอบแทนการเลี้ยงไก่ไข่ชาวพาสีพระยาพิชัยดาบหักของคุณไกรสร สังข์มูล ใน 1 ปี	87
38	ลักษณะการประกอบธุรกิจเลี้ยงไก่ไข่ชาวพาสีพระยาพิชัยดาบหัก	95
39	ลักษณะการประกอบธุรกิจที่เกิดจากผู้เลี้ยงหรือผู้ประกอบการไก่ไข่ชาวพาสีพระยาพิชัยดาบหักในลักษณะการเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติหรือเลี้ยงในโรงเรือน	98
40	ลักษณะการประกอบธุรกิจที่เกิดจากผู้เลี้ยงหรือผู้ประกอบการไก่ไข่ชาวพาสีพระยาพิชัยดาบหักในลักษณะการเลี้ยงแบบปล่อยตามธรรมชาติ แต่เป็นผู้ประกอบการที่เริ่มมีชื่อเสียงแล้วในวงการไก่ไข่ชาวพาสีพระยาพิชัยดาบหัก	99
41	ลักษณะการประกอบธุรกิจที่มีระบบของการจัดการแบบฟาร์มที่ผู้ประกอบการสามารถออกแบบการเลี้ยงไก่ ตลอดถึงการจัดการเกี่ยวกับไก่แบบครบวงจร	100
42	ไก่ไข่ชาวพาสีพระยาพิชัยดาบหักที่มีลักษณะตรงตามตามลักษณะประจำพันธุ์ (อุดมทัศน์) ในเวทีประกวดไก่พื้นเมือง	104

สารบัญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
43	รูปแบบโซ่อุปทานไก่เขียวพาสีพระยาพิชัยดาบหัก	115
44	ผลตอบแทนการประกอบธุรกิจไก่เขียวพาสีพระยาพิชัยดาบหักที่เหมาะสมกับการประกอบการของเกษตรกรรายย่อย หรือ Young Smart Farmer หรือผู้ที่สนใจ	117
45	ข้อดีของไก่เขียวพาสีพระยาพิชัยดาบหัก	120
46	โอกาสของการพัฒนาเศรษฐกิจชีวภาพจากไก่เขียวพาสีพระยาพิชัยดาบหัก	125
47	ค่าสีทางด้านกราฟิกตามลักษณะประจำพันธุ์ (อุดมทัศน์ย์) ไก่เขียวพาสีพระยาพิชัยดาบหัก	129
48	รูปร่างไก่เขียวพาสีพระยาพิชัยดาบหักที่ทำด้วยสีตามรหัสค่าสีองค์ประกอบตามลักษณะประจำพันธุ์ (อุดมทัศน์ย์)	130
49	เปรียบเทียบมูลค่าของไก่เขียวพาสีพระยาพิชัยดาบหักกับไก่พื้นเมืองทั่วไป	133
50	ความท้าทายการพัฒนาไก่เขียวพาสีพระยาพิชัยดาบหักด้วย BCG Model	134

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
1	ลักษณะประจำพันธุ์ไก่พื้นเมืองไทยที่พึงประสงค์	8
2	ลักษณะประจำพันธุ์ (อุดมทัศน์) ของไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก	36
3	ตำแหน่งลำดับเบสในแต่ละ Haplotype ที่แตกต่างกัน	44
4	เปรียบเทียบเกณฑ์มาตรฐาน GAP และ GFM สำหรับการเลี้ยงไก่พื้นเมือง	75
5	เปรียบเทียบราคาขายระหว่างไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหักกับไก่พื้นเมืองทั่วไป อายุ 4-6 เดือน และ 7-9 เดือน	102
6	ค่าใช้จ่ายในการลงทุน และค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานเลี้ยงไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก	109
7	รายได้จากการขายไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก ช่วงอายุต่าง ๆ ในปีที่ 1	110
8	สรุปโมเดลธุรกิจของไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหัก (Business Model Canvas)	112
9	สรุปการวิเคราะห์ต้นทุนและผลตอบแทนในการเลี้ยงไก่เขียวพาลีพระยาพิชัยดาบหักในแต่ละรูปแบบ	113

บทที่ 1

ไก่พื้นเมืองไทย สัตว์เลี้ยง และมรดกไทย

ไก่พื้นเมือง เป็นสัตว์เลี้ยงที่อยู่คู่กับเมืองไทยมาช้านาน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นภูมิปัญญาของชุมชนที่แสดงถึงการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันระหว่างมนุษย์และสัตว์เลี้ยง ตลอดจนเป็นแหล่งสร้างเศรษฐกิจในครัวเรือน และชุมชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งโดยทั่วไปเกษตรกรเลี้ยงไก่พื้นเมืองเพื่อการบริโภคเป็นแหล่งอาหารโปรตีน หากมีมากพอจึงนำไปจำหน่ายเป็นรายได้ให้กับครัวเรือนแบบเศรษฐกิจพอเพียง ไก่พื้นเมืองเป็นสัตว์ที่มีลักษณะนิสัยรักการต่อสู้และสวยงาม จึงมีการนำมาเลี้ยงไว้เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม เป็นไก่ชนหรือต่อสู้กันในเชิงกีฬา เลี้ยงไว้เป็นไก่สวยงามตามมาตรฐานพันธุ์เพื่อการประกวด จะเห็นได้ว่า ไก่พื้นเมืองมีพัฒนาการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพันธุ์มาโดยอาศัยพื้นฐานของธรรมชาติเป็นหลักจึงมีหลากหลายสายพันธุ์ แต่ละสายพันธุ์จะมีจุดเด่นเป็นคุณสมบัติเฉพาะตัว เช่น ความสามารถในการต้านทานโรค การเจริญเติบโตและการขยายพันธุ์ภายใต้สภาพแวดล้อมการเลี้ยงดูของเกษตรกรตามบริบทต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี จึงเหมาะที่จะทำการอนุรักษ์และพัฒนาใช้ประโยชน์เพื่อสร้างเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนต่อไป

1.1 ความเป็นมาของไก่พื้นเมืองไทย

ไก่พื้นเมือง (Native Chickens) มีต้นกำเนิดมาจากไก่ป่าในแถบทวีปเอเชีย โดยเฉพาะในประเทศแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เช่น ไทย มาเลเซีย และอินโดนีส์ ไก่พื้นเมืองที่พบในประเทศไทยส่วนใหญ่เป็นไก่ป่า มีอยู่ 2 ชนิดคือตัวผู้และตัวเมียแดง จากลักษณะทางสัณฐานวิทยา ลักษณะพฤติกรรมตลอดจนผลการศึกษาทางชีวเคมีและพันธุศาสตร์ เชื่อกันว่าไก่ป่าสีแดง (Red Jungle Fowl) เป็นบรรพบุรุษหลักของไก่พันธุ์ต่าง ๆ ในปัจจุบัน (Domestic Fowl) ไก่ป่าสีแดงมีลักษณะสำคัญ ได้แก่ ไก่ตัวผู้มีขนสีส้มที่สวยงาม ขนยาวตั้งเรียงกัน เป็นสันสูงตรงกลาง มีขนหาง 14-16 เส้น เส้นกลาง ปลายแหลมและอ่อนโค้งลงขาเป็นสีเทาหม่นเป็นอาวุธ ส่วนไก่ตัวเมียมีขนาดเล็กกว่า และมีสีขนไม่สวยงามเท่ากับไก่ตัวผู้ บริเวณแข้งของไก่ตัวเมียไม่มีเดือย ส่วนของหงอนและเหนียงมีขนาดเล็กกว่าไก่ตัวผู้มาก

มนุษย์ได้นำไก่พื้นเมืองมาเป็นสัตว์เลี้ยง เมื่อประมาณ 3,000 ปีก่อน โดยมีการดำรงชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับไก่ ไก่อาศัยการเลี้ยงดูและการป้องกันอันตรายจากมนุษย์ ในขณะที่มนุษย์อาศัยเนื้อและไข่ของไก่เพื่อเป็นอาหาร เมื่อเหลือจากการบริโภคเป็นอาหารก็สามารถ

นำมาจำหน่ายเป็นสินค้าที่ได้ราคาค่อนข้างดี ส่วนไก่ตัวที่เก่งขึ้นเชิงดีจะถูกนำมาฝึกฝนเป็นไก่กีฬา เรียกกันว่า ชนไก่ เป็นการละเล่นในชุมชนเป็นประเพณีมาเป็นเวลากว่า 700 ปี ดังคำกล่าวที่ว่า “เสรีจากไร่จากนา ก็มากัดปลาดีไก่” จนกลายเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านของไทยที่สืบทอดกันมาส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์สายพันธุ์ไก่พื้นเมืองไทยมาถึงปัจจุบัน นับว่าเป็นกระบวนการวิวัฒนาการของสัตว์และมนุษย์ที่อยู่ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การวิวัฒนาการของไก่เป็นไปตามวิถีชีวิตของมนุษย์ที่ขึ้นอยู่กับธรรมชาติ บางปีหากเกิดภัยธรรมชาติรุนแรงไก่ที่เลี้ยงก็จะล้มตายลง หรือบางปีมีโรคระบาดรุนแรง ทำให้ไก่ตายเป็นจำนวนมาก ส่วนไก่ที่เหลืออยู่ก็จะขยายพันธุ์เพิ่มจำนวนขึ้นมาอีก ไก่ตัวที่สุขภาพแข็งแรงทนทานเท่านั้นจึงจะมีชีวิตอยู่รอดมาได้เป็นการคัดเลือกโดยธรรมชาติ (Natural selection) และสืบทอดให้เราได้ใช้ประโยชน์มาถึงทุกวันนี้ (เกรียงไกร โชติประการ และคณะ, 2543; นิสิต ตั้งตระการพงษ์ และรองเดช ตั้งตระการพงษ์, 2561)

นักสัตววิทยาได้จำแนกชั้นทางวิทยาศาสตร์ของไก่พื้นเมือง ได้ดังนี้

Kingdom (อาณาจักร) : Animalia

Subkingdom (อาณาจักรย่อย) : Metazoa

Phylum (ไฟลัม) : Chordata

Subphylum (ไฟลัมย่อย) : Vertebrata

Class (ชั้น) : Aves

Order (อันดับ) : Galliforms

Family (วงศ์) : Phasianidae

Genus (สกุล) : *Gallus*

Species (ชนิด) : *gallus*

ไก่พื้นเมืองไทย มีชื่อตรงกับภาษาอังกฤษว่า Thai Native Chicken หรือ Thai Indigenous Chicken มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Gallus gallus* จัดเป็น Domestic Fowl มีอยู่หลายชนิด เช่น ไก่อยู่ ไก่แจ้ และไก่ตะเภา เป็นต้น ไก่พื้นเมืองไทยเป็นสัตว์เลี้ยงที่อยู่คู่สังคมไทยในชนบทมาเป็นเวลาช้านาน มีเลี้ยงกันเกือบทุกครัวเรือนและทุกภูมิภาค เป็นสมบัติอันเก่าแก่ของประเทศ ไก่พื้นเมืองไทยโดยทั่วไป มีรูปร่างลักษณะสูงและเปรียวกว่าไก่เนื้อ เพศผู้จะเจริญเติบโตดีกว่าเพศเมีย และเริ่มผสมพันธุ์ได้เมื่ออายุประมาณ 8 เดือน น้ำหนักตัวเฉลี่ยประมาณ 2.0-2.5 กิโลกรัม น้ำหนักตัวเมื่อโตเต็มที่ประมาณ 3.0-3.5 กิโลกรัม เพศเมียจะเริ่มผสมพันธุ์ได้เมื่ออายุประมาณ 5-6 เดือน

โดยน้ำหนักตัวประมาณ 1.4-1.5 กิโลกรัม ซึ่งไก่พื้นเมืองดั้งเดิมมีอยู่ 3 สายพันธุ์ ดังนี้ (เกรียงไกร โขประการ และคณะ, 2543; ศิริพันธ์ โมราถบ และคณะ, 2546; ปรีชา บัวทองจันทร์, 2556)

1. ไก่แจ้ เป็นไก่พื้นเมืองขนาดเล็ก น้ำหนักเฉลี่ย 1 กิโลกรัม รูปร่างเล็ก เตี้ย เหนียงยาน ตุ่มใหญ่ หงอนจักร เดื่อยงอน ตัวผู้มีหางกะลวยดกและหางโค้งอ่อนช้อย สวยงาม

2. ไก่ตะเภา เป็นไก่พื้นเมืองขนาดกลาง น้ำหนักตัวเฉลี่ย 2 กิโลกรัม รูปร่างลำ ขนยาวปุกปุย เหนียงยาน ตุ่มใหญ่ หงอนจักร ตัวผู้ขนพื้นตัวสีดำ ขนสร้อยสีเหลืองแก่ แข้งสีเหลืองอมน้ำตาล ตัวเมีย ขนพื้นตัวสีดำ ขนสร้อยคอสีเหลืองทอง แข้งสีเหลือง เป็นทั้งไก่เนื้อและไก่ไข่ ปัจจุบันจัดว่าเป็นไก่ ที่หายาก

3. ไก่อยู่ เป็นไก่พื้นเมืองขนาดใหญ่ น้ำหนักตัวเฉลี่ย 3 กิโลกรัม ไก่อยู่เรียกแตกต่างกันไป ตามท้องถิ่น เช่น ไก่คงตังอู ไก่ชน ไก่ชกมวย ไก่ข่อย ไก่อด ไก่หิน เป็นต้น ชาวบ้านชอบนำมาชนหรือ ตีกันหลังฤดูการเก็บเกี่ยวข้าวและพืชผล จึงยังคงมีการรักษาสายพันธุ์ไว้ได้เป็นจำนวนมาก และเป็น ต้นตระกูลสายพันธุ์ไก่พื้นเมืองไทยในปัจจุบัน ซึ่งไก่พื้นเมืองเหล่านี้ เรียกชื่อสายพันธุ์ตามลักษณะ สีของไก่ สายพันธุ์ที่มีมาแต่โบราณได้แก่ เหลืองหางขาว ประดู่หางดำ เขียวแมลงภู่ ลายข่อย ลายข้าวตอก ลายดอกหมาก ทองแดง นกกรด เทาเหลืองโนรี เป็นต้น

การเลี้ยงไก่พื้นเมืองแบบชาวบ้าน ถือว่าเป็นภูมิปัญญาไทย ที่ช่วยให้สามารถอนุรักษ์ พันธุ์ไก่ไทยได้ ตลอดมาทั้งรูปแบบของการอนุรักษ์ในถิ่นที่อยู่ (In Situ Conservation) ซึ่งเป็นการอนุรักษ์ระบบนิเวศและถิ่นที่อยู่ตามธรรมชาติ ซึ่งประชากรสามารถมีชีวิตอยู่ได้ของชนิดพันธุ์ (Species) ในสภาพแวดล้อมธรรมชาติเดิม และการอนุรักษ์นอกถิ่นที่อยู่ (Ex Situ Conservation) เป็นลักษณะของการอนุรักษ์ทรัพยากรพันธุกรรมนอกถิ่นที่อยู่ตามธรรมชาติ การอนุรักษ์ทั้งสอง รูปแบบ สามารถทำให้เกิดการเลี้ยงและอนุรักษ์สายพันธุ์ให้คงอยู่ เพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่การตลาด ของไทย โดยเฉพาะการใช้ลักษณะเด่นเป็นคุณสมบัติในเงื่อนไขสำหรับประเทศคู่แข่งในตลาดโลก และถ้าประเทศไทยสามารถพัฒนาการผลิตแบบอนุรักษ์สายพันธุ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพจะทำให้ สามารถจดลิขสิทธิ์พันธุ์ และนำไปใช้เป็นเครื่องมือการค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วย (อภิชัย รัตนวราหะ, 2541; เจนรงค์ คำมุงคุณ และคณะ, 2559)

การพัฒนาการเลี้ยงไก่พื้นเมืองได้มีการเริ่มดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมโดยนักวิชาการและ นักพัฒนาจากทั้งภาครัฐและเอกชน หน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาการเลี้ยงไก่พื้นเมือง ได้แก่ กรมปศุสัตว์ ซึ่งมีบทบาททั้งด้านงานวิจัยและงานพัฒนา นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท้องถิ่น เช่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา เป็นต้น เมื่อปี พ.ศ. 2526 ได้มีการระดมความคิดในการพัฒนาการเลี้ยงไก่พื้นเมืองอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกใน

ประเทศไทย โดยสำนักงานเกษตรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ตำบลท่าพระ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ได้จัดสัมมนาไก่พื้นเมืองขึ้นเป็นครั้งแรก นอกจากนี้ยังมีการประชุมสัมมนาการพัฒนาไก่พื้นเมืองในรูปแบบต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง จนทำให้ไก่พื้นเมืองเป็นที่นิยมและเป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น จนเมื่อเดือนพฤศจิกายน 2540 ได้มีการจัดตั้งสมาคมอนุรักษ์และพัฒนาไก่พื้นเมืองไทยขึ้น นับว่าเป็นจุดเริ่มต้นในการพัฒนาการเลี้ยงไก่พื้นเมืองเพื่อช่วยสร้างเศรษฐกิจให้กับชุมชนและประเทศไทยที่เป็นรูปธรรม (เกรียงไกร โชปประการ และคณะ, 2543)

1.2 วัตถุประสงค์การเลี้ยงไก่พื้นเมืองไทย

ไก่พื้นเมืองไทยมีลักษณะดีเด่นหลายประการ เช่น ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ดี ต้านทานโรคและแมลงพยาธิได้ดี ร่างกายแข็งแรง มีความสามารถในการเชิงต่อสู้ หากินเก่ง ฟักไข่และเลี้ยงลูกได้เอง เนื้อมีรสชาติดีมีความน่ากินสูง ตลาดต้องการสูงจึงขายได้ราคาดีตลอดทั้งปี แต่ในอดีตที่ผ่านมา ไก่พื้นเมืองถูกปล่อยเลี้ยงตามธรรมชาติ ทั้งความเป็นอยู่ การให้อาหาร การผสมพันธุ์ ฯลฯ ผู้เลี้ยงไม่ได้เอาใจใส่ในการพัฒนาปรับปรุงพันธุ์อย่างจริงจัง การสนับสนุนจากภาครัฐเพียงแค่เรื่องของการป้องกันโรคระบาดเท่านั้น แต่สิ่งที่น่าคิดทบทวนใหม่คือ ที่ผ่านมามีปัญหาจากจุดแข็งของความหลากหลายทางชีวภาพของไก่พื้นเมือง ทำให้ไก่พื้นเมืองสามารถสร้างเศรษฐกิจในชนบทได้มากกว่า 40,000 ล้านบาทต่อปี โดยหลัก ๆ มาจากการบริโภคและขายเป็นรายได้ให้กับครัวเรือนวัตถุประสงค์การเลี้ยงไก่พื้นเมืองของเกษตรกรแบ่งออกได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ได้แก่ เพื่อการบริโภคเป็นอาหารในครัวเรือน จำหน่ายเพื่อสร้างรายได้เสริม และเพื่ออนุรักษ์ตามลักษณะประจำพันธุ์เป็นไก่สวยงาม ได้แก่ ไก่แจ้ ไก่ประกวด และเลี้ยงเพื่อเป็นสัตว์เลี้ยง ที่เรียกกันว่า ไก่ชนหรือไก่ตีปรีชา บัวทองจันทร์ (2556) มีรายงานว่า โดยทั่วไปเกษตรกรเลี้ยงไก่พื้นเมืองไว้บริโภคควบคู่กับการทำเกษตรอื่นเป็นอาชีพเสริม หากมีมากพอ จึงจำหน่ายเป็นรายได้แบบเศรษฐกิจพอเพียงเสมือนการออม ด้วยลักษณะที่สวยงามและมีนิสัยที่รักการต่อสู้จึงถูกนำมาเลี้ยง 3 รูปแบบ ดังนี้

1. การเลี้ยงไก่พื้นเมืองเชิงเศรษฐกิจเพื่อการบริโภค เนื่องจากไก่พื้นเมืองเป็นสัตว์ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมีความสามารถในการปรับตัว และอยู่รอดในสภาพความเป็นอยู่ของประเทศไทยได้ดี จึงเลี้ยงง่าย ฟักไข่เองได้ ให้ลูกดก เลี้ยงลูกเก่ง เนื้อมีรสชาติดี มีช่วงอายุที่ค่อนข้างยาวกว่าไก่ สายพันธุ์ทางการค้า และยังคงเป็นที่ต้องการของตลาด ไก่พื้นเมืองมากกว่าร้อยละ 95 นิยมเลี้ยงไว้เพื่อการบริโภคเป็นอาหารในครัวเรือน และเมื่อมีเหลือจึงจำหน่ายเป็นรายได้